

**Кривченко Юлія Василівна**

*студентка Чорноморського національного університету ім. П. Могили*

**Кривченко Юлия Васильевна**

*студентка Черноморского национального университета им. П. Могили*

**Krivchenko Julia Vasulivna**

*Student, CNU im. P. Mogyla*

## **ЖИТТЯ І ТВОРЧИСТЬ Д.Л. МОРДОВЦЯ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ**

## **ЖИЗНЬ И ТВОРЧЕСТВО Д.Л. МОРДОВЦЕВА: ИСТОРИЧЕСКИЙ АСПЕКТ**

## **LIFE AND WORK OF D.L. MORDOVITSEVA: A HISTORICAL ASPECT**

**Анотація.** У статті розглядається творчий шлях історика, письменника, публіциста Д. Л. Мордовця та його внесок у розвиток науки. На основі архівних документів, рукописних та опублікованих матеріалів проаналізовано головні аспекти його наукової діяльності. Акцентовано увагу на історичних дослідженнях вченого.

**Ключові слова:** історія, спадщина, Мордовець, творчість, набуття.

**Анотация.** В статье рассматривается творческий путь историка, писателя, публициста Д. Л. Мордовцева и его вклад в развитие науки. На основе архивных документов, рукописных и опубликованных материалов проанализированы главные аспекты его научной деятельности. Акцентировано внимание на исторических исследованиях ученого.

**Ключевые слова:** история, наследство, Мордовец, творчество, приобретение.

**Summary.** In the article is examined creative way of historian, writer, publicist D. L. Mordovtseva and his contribution to development of science. On the basis of the archived documents, handwritten and published materials the main aspects of his scientific activity are analysed. Attention is accented on historical researches of scientist.

**Keywords:** history, inheritance, Mordovets, work, acquisition.

**Постановка проблеми.** Дослідження особистості є актуальним для сучасної науки, адже саме особистості творять історію. Серед відомих істориків, які працювали за кордоном у другій половині XIX — на початку XX ст., почесну місце належало Д.Л. Мордовцю. Сьогодні його не можна назвати широковідомою постаттю українського простору XIX століття. На жаль життя і творчість даного дослідника не стали предметом дослідження дослідників, а між там його праці й досі не втратили своєї актуальності.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Важливе значення для вивчення життєвого та творчого шляху Д.Л. Мордовця мають такі дослідники, як Мороз В. [6], Усенко П. [8], Музика Ю. [7]. У своїх роботах автори приділяють увагу біографії, науковій діяльності вченого.

**Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.** Діяльність Д.Л. Мордовця, як історика,

залишається мало досліджена і потребує ґрунтовного вивчення дослідниками.

**Цілі статті.** Головною метою є висвітлення життєвого шляху та наукової діяльності вченого, визначення його місця у розвитку науки.

**Виклад основного матеріалу.** Данило Лукич Мордовець народився 19 грудня 1830 року у слободі Данилівці Усть-Медведицького повіту Облaсті Військо Донського і за своїм походженням належав до старовинного українського козацького роду. Початкову освіту п'ятирічний Данило здобув у сільського дяка Федора Лістова — племінника покійної матері.

В «Автобіографії» Д. Мордовець зазначав: «У 1840 році відвезли мене з двома старшими братами в станицю Усть-Медведицьку разом з козачатами-донцями і віддали в місцеве окружне училище...» [2, с. 113]. Пізніше згадуючи перебування в училищі, він писав: «Розвитку позитивного ніякого і ні від кого було

чекати. Навколо розумовий застій, глушина, дичина нестерпна...» [9, с. 18].

У 1844 році після закінчення училища Данило Мордовець успішно склав екзамени в Саратовську гімназію. Під час навчання в гімназії вини гурток молодих людей, які цікавилися літературою і навіть організували випуск рукописного журналу, в якому брав участь Д. Мордовець. Там він розміщував свої вірші як українською, так і російською мовами. Тісна дружба пов'язала його з однокласниками О. Пипіним (згодом академіком, відомим літературознавцем і культурологом), П. Ровинським (письменником та етнографом).

Після закінчення Саратовської гімназії у 1850 році Д. Мордовець поїхав вступати до Казанського університету. У 1851 році Д. Мордовець перевівся з Казанського університету на словесне відділення історико-філологічного факультету Санкт-Петербурзького університету. Як майбутній філолог, він глибоко вивчав класичну російську та зарубіжну літературою Програмою підготовки було також передбачено вивчення історичних, філософських та економічних дисциплін. Значна увага приділялася здатності випускників університету займатися науково-дослідницькою діяльністю. Професори вели наукові семінари, читали спецкурси, проводили наукові конференції за участю студентів. Ще студентом Казанського університету Д. Мордовець займався збиранням та вивченням фольклору, перекладами українських народних пісень і казок [4, с. 923].

По закінченні університету, 1854-го року Мордовець призначається на службу у Саратов, де стає помічником секретаря Саратовського статистичного комітету. Секретарем цього ж комітету був тоді Микола Костомаров. Два українці швидко сходяться, разом займаються збиранням етнографічного матеріалу з життя українців Жовтого Клину, а 1859-го року Мордовець видає у Саратові спільний твір, під назвою «Малоросійський літературний збірник». До цієї збірки, крім народних пісень українців Жовтого Клину, увійшли поезії Миколи Костомарова та поема Мордовця «Козаки і море», що була присвячена життю запорожців, і в якій, як писав автор, він «наслідував українській народній поезії».

Тоді ж Данило Мордовець розпочинає писати українською мовою й прозові твори. Він, чи ні вперше, перекладає українською повісті Миколи Гоголя, пише реалістичні оповідання з життя покріпаченого українського села Донщини й Жовтого Клину — «Старці», «Дзвонар», «Солдатка». Почувши про відродження українського літературного життя у Петербурзі, їде до столиці, де знайомиться з Тарасом Шевченком, друкується в журналі «Основа» [7, с. 13].

Д. Мордовець на власному досвіді відчув труднощі життя інтелігента-різничинця, бо працював лише домашнім вчителем. Майже упродовж двох років, не маючи постійної роботи, він багато уваги приділяв вивченню українського фольклору і літератури, відвідуванню у вільний час саратовських архівів, де мав змогу ознайомитися з матеріалами про знедолене, безправне становище селян і зловживання поміщиків, про механізми сваволі, рутини і неосвіченості в суспільстві.

Великий вплив на Д. Мордовця справив М. Чернишевський, особливо на формування його як історика. Працюючи над історичними темами, Д. Мордовець був стурбований, у першу чергу, тим, щоб «створити картину того, як пахав землю, платив податки, відбував рекрутчину, «благоденствував» і страждав народ, як скінчив чи розвивався, як інколи бунтував і розбійничав цілими масами» [10, с. 129].

Також Д. Мордовець зазначав, що потрібно дотримуватись історичних реалій. Історія повинна розповідати про всі факти, що мали вплив на життя країни. Тому з'ясовуючи ряд важливих проблем історії українського народу, він звертався до першоджерел — архівних матеріалів і документів, літописних свідчень, мемуарної літератури, епістолярної спадщини та монографії. Він наголошував, що саме вони сприяють формуванню історичного світогляду [4, с. 37].

Особливий інтерес становить автора до збирання, вивчення, аналізу та оцінки історичних фактів, почерпнутих з неопублікованих архівних матеріалів. У своїх роботах Д. Мордовець велику увагу звертав на достовірність інформації, складав, посилаючи на джерела, поширений план, за яким писав книгу або нарис про ту чи іншу історичну постать або політичне явище.

Для того, аби краще познайомитися з життям українців на корінній Україні, у 80-х роках XIX століття Данило Мордовець двічі їздить у подорож на Україну, надовго зупиняючись у Києві та Харкові. Під враженнями від поїздки пише нариси «Під небом України» та «За що ж?», а 1885-го року видає у Петербурзі книжку «Оповідання». Виступаючи проти офіційних історичних доктрин, він був переконаний, що історія не визнає відтінку масових народних рухів, а є лише хронологічним показником війн і дипломатичних інтриг або послужним списком королів, їх фавориток, міністрів, генералів та ін.[3, с. 130].

Водночас Д. Мордовець свято вірив, що «завдання народу у майбутньому, його роль в історії людства, його взаємодія з іншими народами стануть зрозумілими тільки тоді, коли про нього буде відтворена ґрунтовна, неупереджена і розумно-художньо намальована картина того, як орав землю, відбував рекрутчину, страждав народ, як скнів і розвивався, як часом бунтував і розбійничав цілими масами» [3, с. 113].

Особливе місце в творчості Мордовця посідає шевченкіана. Пам'ятаючи про особисті зустрічі з Тарасом Шевченком, Данило Мордовець пише розгорнуту статтю-рецензію на вихід «Кобзаря» у 1860 році, статтю «Роковини Шевченка в Петербурзі» в 1886-му, передмову до «Ілюстрованого Кобзаря» 1896-го. Був одним з організаторів Шевченківських вечорів 1880–1904 років у Петербурзі, Товариства імені Т.Г. Шевченка для допомоги нужденним уродженцям Південної Росії, що вчаться у вищих навчальних закладах Петербурга, а також Благодійного товариства для видання загальнокорисних і дешевих книг (перший його голова). Водночас Данило Мордовець активно сприяв виданню творів українських письменників у Петербурзі, публікував статті на захист українського театру від нападок російської шовіністичної преси, рецензії на вистави труп М. Кропивницького і П. Саксаганського, не раз виступав проти гонінь і цензурних заборон української мови, за дозвіл викладати в школах рідною мовою.

За часів радянської влади до постаті Д.Л. Мордовця відносилось спочатку досить негативно, саме через його надмірну, як на більшовицьку думку, українську завзятість. Офіційна «Літературна енциклопедія» так писала про нього у 1934-му році: «Мировоззрение

Мордовцева в пору его расцвета как историка и публициста представляет собой весьма путанную смесь умеренного народничества, «славянских» симпатий и украинского национализма».

Дещо змінилося ставлення до Мордовця тільки в часи так званої «відлиги», за панування Хрущова, коли в радянському суспільстві виникає мода на все українське. 1958-го року у Києві навіть виходить друком двохтомник «Твори», у якому зібрані деякі праці Данила Мордовця українською мовою. Та особливо творчість Мордовця радянська влада все ж не пропагувала. На жаль, ця тенденція спостерігається й донині.

**Висновки і пропозиції.** Отже, Д.Л. Мордовець займався науковою діяльністю майже все своє життя і став автором багатьох робіт пов'язаних з дослідженням історії України, Росії, джерелознавства та інше. В кінці життя він написав книгу спогадів «Из минувшего и пережитого» (1902), в якій розповів про свої зустрічі з Т. Шевченком, М. Чернишевським, П. Кулішем та іншими діячами культури. Вчений сприяв нагромадженню історичних знань, у підготовці кваліфікованих дослідників. Так, наукові дослідження Д.Л. Мордовця займає важливе місце у багатому спадку дослідника.

### Література

1. Єфремов С. Історія українського письменства / С. Єфремов. — К.: Femina, 1995. — 687 с. 280.
2. Мордовець Данило Лукич. Автобіографія / Д.Л. Мордовець // Ватра. — Стрий, 1887. — С. 113–119, 189.
3. Мордовцев Д.Л. Представляет ли прошлое русского народа какие-либо политические движения? — Отечественные записки. — 1871. — № 3. — С. 117.
4. Мордовцев Д.Л. Собранные сочинения. — СПб. — 1902. — Т. 22. — С. 37.
5. Мордовцев Д.Л. Школьные воспоминания / Д.Л. Мордовцев // Русское слово. — 1863. — С. 18–25.
6. Мороз В. Слово про автора Д.Л. Мордовець — історик / В. Мороз // Мордовець Д. Гайдамаччина. Історична монографія. — Дніпропетровськ: Січ, 2004. — С. 353–358.
7. Музика Ю.Д.Л. Мордовець: публіцистична діяльність / Ю.Музика // Сіверянський літопис. — 2013. — № 3. — С. 80–85.
8. Усенко П. Мордовець Данило Лукич / П. Усенко // Енциклопедія історії України: Т. 7 Мл — О [Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін.]; НАН України. Інститут історії України. — К., 2010. — С. 68–70.
9. Чернігівський обласний історичний музей ім. В. Тарновського. — Ф. Ад — 1933. — Оп. 225. — Спр. 1. — 51 арк.
10. Чернышевский Н.Г. В воспоминаниях современников. — Саратов, 1958. — 341 с.